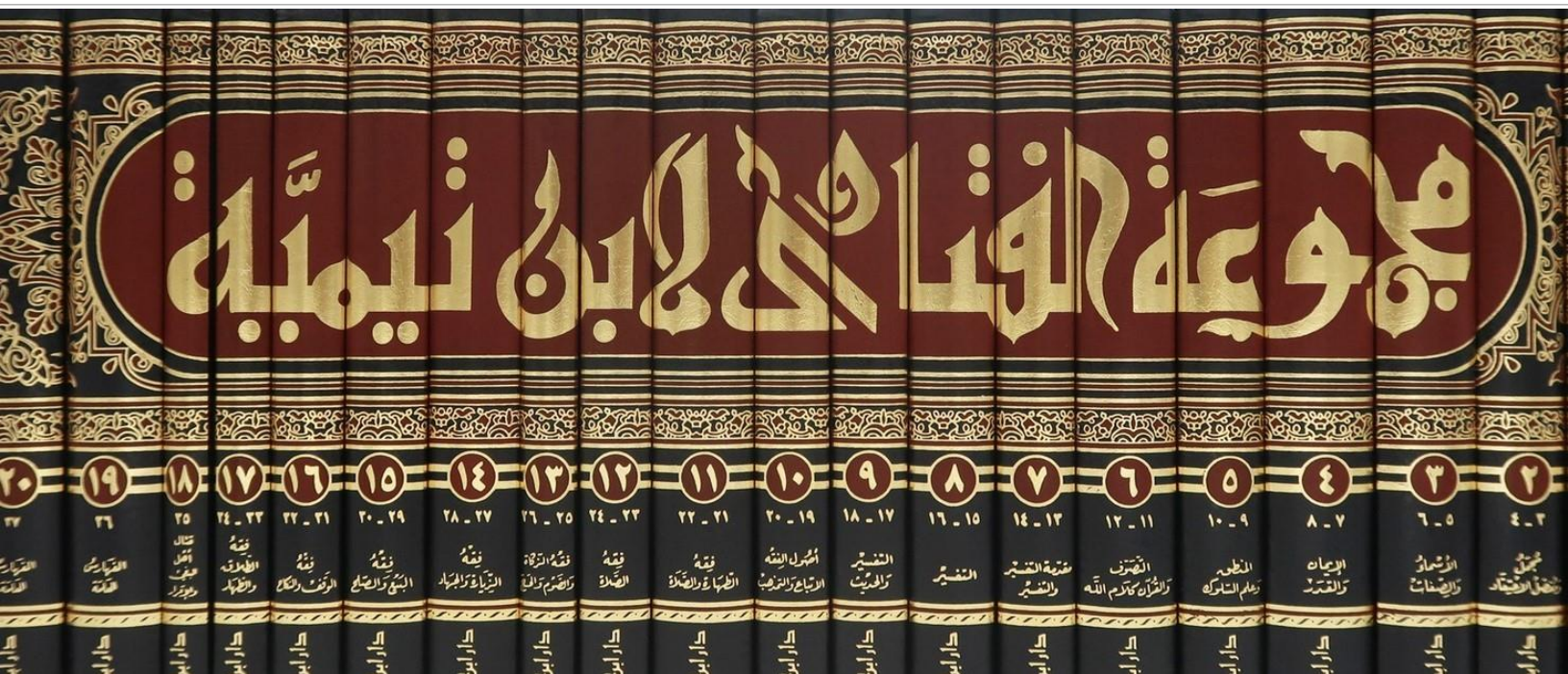

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها

محمد مبارکی | ترجمه: واحد ترجمه متین

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال

بر اساس شخصیت انسان‌ها

از مهمترین مقاصد عبادت، رسیدن به تقوا و لذت حاصل از ایمان و همچنین رسیدن به درجهٔ احسان و طی کردن پله‌های ترقی در منزلگاه عبودیت و ولایت است و به همین دلیل اعمال گوناگونی تشریع شده و بر اساس تنوع روحیات عابدان و اینکه کدام عبادت مناسب حال آن‌هاست، پاسخ‌های متعدد و متنوعی از جانب رسول الله ﷺ به سائِلین داده شده که در احادیث ثابت است.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

(در نتیجه تمامی آنچه پیامبر ﷺ تشریع نموده دارای حکمت و هدف خاصی است پس در انجام مستحبات کوتاهی و غفلت مکن)!

نمونه‌هایی از پاسخ‌های نبوی در این موضوع:

در صحیح بخاری از عبدالله بن مسعود رضی الله عنه روایت است که می‌گوید:
از رسول الله ﷺ پرسیدم: الله متعال کدامین عمل را بیشتر دوست دارد؟
فرمودند: «نماز سر وقت» گفتم: سپس کدام عمل؟ فرمودند: «نیکی به پدر و
مادر» گفتم: سپس کدام عمل؟ فرمودند: «جهاد در راه الله». عبدالله بن
مسعود رضی الله عنه می‌گوید: رسول الله ﷺ این موارد را برایم بیان فرمودند
و اگر بیشتر از ایشان می‌پرسیدم، بیشتر پاسخ می‌دادند.

نسائی از ابی امامه روایت کرده که از پیامبر ﷺ پرسید: برترین عمل کدام
است؟ فرمودند: «روزه بگیر که همانند آن نیست».

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

همچنین بخاری و مسلم از ابوموسی رضی الله عنه روایت کرده‌اند که فرمود:
از پیامبر ﷺ پرسیدند: برترین کردار اسلامی کدام است؟ فرمودند: «مسلمان
کسی است که سایر مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند».

علمای ربانی نیز این روش نبوی برای تعلیم و تربیت بندگان و روشن ساختن
آنچه از فضایل اعمال برایشان مناسب است را سرمشق خود قرار داده‌اند.

تألیف در مورد این موضوع،^۲ مطالعه آن یا جمع‌آوری سخنان علما و تبیین
روش آن‌ها بسیار حائز اهمیت است زیرا ارائه مطالب و الگوی مناسب در این
بخش برای مربیان آموزشی و راهنمایی مخاطبان، نیازمند درکی عمیق و فهم
و اطلاعی وافراز این مهم است که ماحصل آن موجب آرامش درونی شخص
عابد شده و او را از نظر روانی پایدار و عبادت را برای او لذت‌بخش‌تر خواهد
کرد، علاوه بر این تصور درستی به او خواهد داد تا بر آن عبادتی که روحیه او را
بیشتر جلا می‌دهد و متناسب با طبع اوست مداومت داشته باشد و بدون

(۲) عنوان مقاله برگرفته شده از این سخن ابن تیمیه است: (سبل السلام الإسلامية) مجموع

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

وقفه و خستگی آن را انجام دهد، همچنین مانعی از ورود وسوسه‌های شیطانی و نصایح جهال و متعالمینی می‌شود که بدون در نظر گرفتن درک درستی از احوال مخاطبان و مصلحت آنان دم از مراتب و فضائل اعمال می‌زنند، بلکه برخی از آنان به دلیل ناآگاهی و شدت جهل خود، بر کسانی که در میان مستحبات مشغول به انجام مفضول می‌شوند، خرده می‌گیرند، لذا چنین واکنشی را برای خود یکی از ابواب نهی از منکر قرار می‌دهند!

با توجه به مطالب فوق، از خلال گلچینی از سخنان عالم ربانی، شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله، روش موازنه میان اعمال فاضل و مفضول^۳ و همچنین افضل و مفضول بودن این اعمال نسبت به طبیعت عابدان را بیان می‌کنیم.

شیخ الاسلام ابن تیمیه، رحمه الله، در نامه‌ها و پاسخ‌های متعدد و متنوع خود به این بخش پرداخته و روش و رویکرد خود را در تبیین فاضل و مفضول

(۳) زمانی که دو کلمه فاضل و مفضول با هم بیایند، فاضل به معنی افضل (بهتر) است.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

در میان اعمال، به صورت کلی و همچنین با در نظر گرفتن زمان و مکان و روحیه افراد در نمره‌بندی اعمال بیان کرده است.

ایشان با مضامین متنوعی منهج خود را در این زمینه بیان نموده‌اند که همگی این سخنان بر یک خط مشی واضح و معنای واحد دلالت دارد، از جمله:

با فضیلت‌ترین عمل آن نیست که فقط در یک زمان سودمند باشد، بلکه سودمندترین عمل در هر وقتی آن است که بنده در آن وقت به آن نیاز دارد و آن هم چیزی نیست جز انجام آنچه که خداوند امر کرده و ترک آنچه که از آن نهی نموده است، لذا گفته شده است که مفضل، در مکان و زمان خود بهتر از فاضل است...^۴

(۴) مجموع الفتاوی ۱۳۲/۱۷.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

چه بسا مفضول در زمانی بهتر از فاضل باشد و یا گاهی در حق کسانی که توانایی انجام آن را دارند و از آن بهره‌مند می‌شوند بهتر از فاضلی باشد که با شرایط چنین افرادی سازگار نیست.^۵

مفضول در مکان خاص خود بهتر خواهد بود و همچنین برای کسی که فاضل مناسب او نیست، بهتر است.^۶

افضل به اقتضای حالات مردم متفاوت است. در میان اعمال، اعمالی هستند که به صورت کلی از دیگر اعمال برترند اما گاهی مفضول و یا حتی حرام می‌شود.^۷

گاهی ممکن است دین و ایمان شخصی با انجام کاری مفضول اصلاح شود، در نتیجه همین مفضول در حق او فاضل و برتر است.^۸

(۵) مجموع الفتاوی ۳۹۹/۱۱.

(۶) مجموع الفتاوی ۱۲۰/۱۹.

(۷) مجموع الفتاوی ۳۰۹/۲۲.

(۸) مجموع الفتاوی ۳۰۹/۲۲.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

در میان مردم کسانی هستند که انجام عمل فاضل برایشان مناسب نیست، بلکه انجام مفضول به نفع آن‌هاست.^۹

انجام عملی که سودمندتر و خالصانه باشد بهتر از انجام عملی است که به درستی انجام نشود و همراه با تکلف و مشقت باشد.^{۱۰}

گاهی عمل مفضول در مقام خاص خود بر فاضل ترجیح داده می‌شود... مفضول در مکان و زمان و شرایط خاص خود برتر از فاضل است.^{۱۱}

اصل مهمی که باید بدانیم این است که اگر چیزی از نظر کلی برتر باشد، لازمه این برتری این نیست که در هر موقعیتی و برای هر شخصی برتر است، بلکه مفضول در جایی که برای آن تشریع شده بهتر از فاضل مطلق است.^{۱۲}

(۹) مجموع الفتاوی ۳۴۸/۲۲.

(۱۰) مجموع الفتاوی ۶۵۲/۷.

(۱۱) مجموع الفتاوی ۲۶۴-۲۶۳/۱۰.

(۱۲) مجموع الفتاوی ۲۳۷/۲۴.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

ملاک ترجیح نزد ابن تیمیه در این باب چیست؟

با توجه به مطالب فوق و آنچه با سخنان وی در ادامه بر آن تاکید خواهد شد، مشخص می‌شود که او به برتری عمل از این دید که تنها اعمال را با هم مقایسه کند نمی‌نگرد، بلکه ملاک برتری عمل را در میزان سودی که فاعل از آن عمل می‌برد و متناسب با حال اوست و همچنین تأثیر آن عمل بر دل و اعضای شخص و در نهایت هدفی که از انجام عبادت محقق می‌گردد، می‌داند. او در چندین جا می‌فرماید:

عبادتی که شخص عابد از آن بهره می‌برد و با حضور قلب انجامش می‌دهد و به آن میل درونی دارد، بهتر از عبادتی است که رغبتی به آن ندارد و دلش با آن نیست...

گاهی هم ممکن است عبادتی که از نوع مفضول است و بر آن مداومت داشته برای او سودمندتر باشد و آن را بیشتر دوست بدارد و دل و ذهنش

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

بیشتر با آن باشد. در نتیجه طبق آنچه گذشت مفضول گاهی برای مردم افضل است.

و گاهی هم ممکن است برای برخی از مردم افضل باشد زیرا بهره آن‌ها از آن کامل‌تر است...^{۱۳}

ممکن است عمل مفضولی در مورد شخص معینی بر حسب حال و احوال او افضل باشد به این سبب که از انجام فاضل ناتوان است و یا اینکه نسبت به آن عمل، محبت، اهتمام و رغبت خاصی دارد و برای او سودمندتر خواهد بود، در نتیجه بر اساس این دلایل برای او این عمل بهتر است...

پس با در نظر گرفتن این چنین حکمتی گاهی برای بعضی از مردم در بعضی اوقات ذکر بهتر از قرائت است و همچنین گاهی قرائت در بعضی اوقات برای بعضی از مردم بهتر از نماز سنت و دیگر عبادت‌هاست.^{۱۴}

(۱۳) مجموع الفتاوی ۳۴۸/۲۲.

(۱۴) مجموع الفتاوی ۱۹۸/۲۴.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

نکته مهمی که باید بدانیم این است که پاداش قرائت، ذکر، دعا و نماز و دیگر عبادات بر اساس تفاوت حال و اوضاع اشخاص متفاوت است، مثلاً قرائت همراه با تدبر بهتر از قرائت بدون تدبر است و همچنین نماز خواندن همراه با خشوع و حضور دل، بهتر از نمازی است که فاقد این دو ویژگی است.

اگر این مهم درک شود متوجه می‌شویم که گاهی تسبیح بعضی از مردم، از قرائت دیگران فضیلت بیشتری دارد یا اینکه قرائت بعضی از سوره‌ها از جانب عده‌ای از مردم از خواندن دیگران با فضیلت‌تر است... همچنین در مورد خود اشخاص نیز به همین صورت است، گاهی شخصی عمل مفضولی را به نحو احسن انجام می‌دهد و همین عمل از سایر اعمال فاضلش برتر خواهد بود، کما اینکه در صحیحین وارد شده که خداوند زن فاحشه‌ای را به خاطر نشان دادن آب به سگی بخشید و این تنها به دلیل حالت خاصی بود که برای او از اعمال قلبی، در حین انجام این عمل رخ داده بود.

اما می‌بینیم گاهی کسی بسیار بیشتر از این را می‌بخشد ولی مورد لطف و مغفرت خداوند قرار نمی‌گیرد زیرا آن اسبابی که موجب تزکیه نفس می‌شود

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

در او وجود نداشته است و ما می‌دانیم که خداوند تنها از افراد متقی می‌پذیرد...

پس اگر گفته شود ثواب خواندن {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} برابر با یک سوم قرآن است لازم است شخص خود را به تمامی صفات درونی که موجب حصول این ثواب می‌شود آراسته کند و گرنه قرائت دیگرانی که همراه با تدبر و خشوع باشد بهتر از قرائت اوست که با غفلت و جهل سوره اخلاص را خوانده است، حتی گاهی «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ» گفتن شخصی که همراه با حضور دل و توجه به معانی، این اذکار را بر زبان خود جاری می‌کند پر فضیلت‌تر از خواندن بدون توجه و غافلانه این سوره‌ها است...^{۱۵}

برتر دانستن عملی بر عملی دیگر گاهی به صورت مطلق است همانند برتری اصل دین بر فرع آن و گاهی هم به صورت مقید است، به عنوان نمونه امکان دارد عملی نسبت به زید پر فضیلت‌تر از دیگری باشد و نسبت به عمرو آن عمل که برای زید مفضول است، افضل باشد، یا اینکه هر دو عمل نسبت به

(۱۵) مجموع الفتاوی ۱۳۹/۱۷-۱۴۰.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

شخصی به یک اندازه اجر داشته باشد یا اینکه عمل مفضولی در پاره‌ای از اوقات برای شخص خاصی افضل باشد یا عمل مفضولی در حق شخصی که توانایی و رغبت انجام آن را دارد پر فضیلت‌تر باشد از عمل افضلی که دیگری انجام می‌دهد اما از آن سودی نمی‌بیند و به آن رغبتی ندارد... بیشتر اهل سلوک زمانی که قرآن می‌خوانند از معانی آن بهره‌ای نمی‌بینند در نتیجه آن شیرینی ایمانی که با خواندن و فهم قرآن به دست می‌آید را نمی‌چشند، اما زمانی که به ذکر روی می‌آورند چنان شیرینی برای آنان حاصل می‌شود که لذت ایمان را درک می‌کنند، در نتیجه ذکر برای آنان از قرائتی که معانی آن را نمی‌فهمند و موجب ازدیاد ایمانشان نمی‌شود، مفیدتر است اما یادمان نرود شخصی که به معانی قرآن دست یابد، قرآن آن چنان موجب ازدیاد ایمانش می‌شود که چنین حالتی را در ذکر نمی‌یابد.^{۱۶}

بسیاری از عابدان گاهی در وهله اول با خواندن اذکار به چنان بهره ایمانی دست می‌یابند که در قرائت قرآن آن را نخواهند یافت زیرا اذکار، ایمانشان را

(۱۶) مجموع الفتاوی ۳۹۹/۱۱-۴۰۰.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

تقویت می‌کند و قرآن به علم و معرفت آنان می‌افزاید و گاهی هم شاید اصلاً از قرآن فهمی حاصل نکنند در نتیجه در ابتدای راه به ایمان بیشتر احتیاج دارند اما با این وجود باید بدانیم که به اتفاق علما قرائت قرآن اگر همراه با درک معانی آن باشد برای اهل ایمان با فضیلت‌تر است.^{۱۷}

اکثر مردم از انجام برترین اعمال عاجزند و اگر به انجام آن امر شوند به نحوی آن را انجام می‌دهند که منجر به بهره‌ای ایمانی برایشان نمی‌شود یا اینکه بهره‌ای ناچیز از آن حاصل می‌کنند در نتیجه برای چنین افرادی آن عمل که به وسیله آن بیشترین بهره‌ای ایمانی را به دست می‌آورند با فضیلت‌تر است و بر همین اساس خواندن اذکار برای بیشتر مردم فضیلت بیشتری از خواندن قرآن دارد زیرا اذکار، ایمان را در درون او زنده می‌کند و قرآن بعد از اینکه ایمان در درونش حاصل شد، علم و عمل را به او خواهد داد.^{۱۸}

(۱۷) مجموع الفتاوی ۱۹/۱۲۱.

(۱۸) مجموع الفتاوی ۲۴/۲۳۷.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

او با چنین معیاری جنس عمل مفضول (این واژه مفهوم عمومی دارد که بر افراد و انواع مختلف دلالت کند) را برتر از عمل فاضل قرار نمی‌دهد و این مهم را در این سخنش روشن نموده و می‌فرماید:

عمل مفضول به دلیل اینکه شخص عامل از انجام آن نفع ایمانی بیشتری می‌برد برای او برتر است نه به این دلیل که از جهت جنس آن عمل برتر است.^{۱۹}
آن عمل مفضول برای او بر حسب حال خودش برتر است نه از این جهت که خود عمل مفضول از تمامی جهات برتر باشد.^{۲۰}

ایشان در همین راستا اصل مهمی را که مربوط به توجیه مخاطبین است بیان می‌کند و می‌فرماید:

شناخت کلی و فردی مخاطبین نکته بسیار مهمی است تا هر شخصی را به آنچه که برای او و حال و وضعش مناسب‌تر است از طاعت خدا و رسولش امر

(۱۹) مجموع الفتاوی ۱۹۸/۲۴.

(۲۰) مجموع الفتاوی ۳۸۸/۲۲.

روانکاو ی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

کند و از اموری نهی کند که از ترک آن امور منتفع شود، نه اینکه او را به خیری امر کند که به شری دچار شود که از آنچه او را نهی کرده بدتر باشد، حال آنکه او نیازی به آن خیر ندارد.^{۲۱}

به بیانی واضح‌تر اینکه بعضی از مردم اگر سنتی از سنت‌ها^{۲۲} را پیش بگیرند و دیگران را بر سنتی با فضیلت‌تر ببینند به آن سنت تعلق خاطر پیدا می‌کنند و از سنتی که خود بر آن هستند روی می‌گردانند، در حالی که تاب و توان انجام آن عمل افضل را ندارند.

چنین اشخاصی - اگر این شناخت موجب شود روش خود را ترک کنند - نباید از برترین روش آگاه شوند، چون نتیجه این می‌شود که هر دو را ترک می‌کنند، با این وجود نباید معتقد باشند که روش آن‌ها از دیگران برتر است بلکه صلاح آنها در این است که همین طریقه خود که به رحمت الهی منتهی می‌شود را در

(۲۱) مجموع الفتاوی ۴۳۴/۱۴.

(۲۲) در اینجا شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله از این سنت‌ها با عبارت «سبل السلام الإسلامية» یاد می‌کند.

روانکاو ی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

پیش بگیرند. به عنوان نمونه گروهی از متفقهین، عابدی را از آنچه او در حال پیمودنش است باز می‌دارند و بهتر و برتر از آن را به او معرفی می‌کنند و گاهی راهنمایی آنان اشتباه است و نتیجه آن می‌شود که شخص نه طریقه اول را در پیش می‌گیرد و نه دومی را، و یا عده‌ای از مریدان متصوفه که می‌پندارند شیخ آنان کامل‌ترین شیخ است و برترین طریقه را دارد، اما باید گفت هر دو در اشتباهند، باید هر شخص را به آنچه که در توانش است امر کرد و آنچه که خود بر آن خوی گرفته است را در پیش بگیرد هر چند در کارش خطا یا نقصی باشد، مگر اینکه به روشی بهتر رهنمود شود که اگر چنین نباشد در او نفرتی کلی نسبت به سلوک اولش رخ می‌دهد تا اینکه موجب می‌شود حق را که نباید ترک کند و به دیگری چنگ بزند، رها کند.^{۲۳}

نمونه‌هایی از پاسخ‌های امام تقی الدین ابن تیمیه رحمه الله که منهج و روش ایشان را در این باب روشن‌تر می‌کند و آنچه را پیش‌تر بیان کردیم تأیید می‌کند:

(۲۳) مجموع الفتاوی ۴۳۳/۱۴.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

از ایشان سوال شد کدام یک برای شب زنده‌داری فضیلت بیشتری دارد، نماز یا قرائت؟ در پاسخ فرمودند:

نماز از قرائت قرآن در غیر نماز فضیلت بیشتری دارد و نصوص ائمه در مورد این مهم وارد شده است.

و پیامبر ﷺ فرمودند: «پایداری نمایید که نمی‌توانید همه اعمال را دریابید و بدانید که بهترین اعمال شما نماز است و جز مؤمن کسی بر وضوء خویش مواظبت نمی‌کند».

اما اگر کسی با خواندن قرآن، تدبر و فهم آن در خارج از نماز نشاط و طراوت ایمانی را به دست آورد، قرائت برای او برتر و مفیدتر است.

همچنین در مورد شخصی از ایشان سوال شد که می‌خواهد ثواب به دست بیاورد، آیا قرائت قرآن برای او با فضیلت‌تر است یا ذکر و تسبیح؟ پاسخ دادند:

قرائت قرآن از ذکر و ذکر از دعا به صورت کلی برتر است اما گاهی و در برخی حالات، عمل مفضولی از عمل فاضلی برتر است کما اینکه نماز از تمامی این

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

امور برتر است اما با این وجود، قرائت، ذکر و دعا در اوقات نهی شده از نماز و زمان خطبه جمعه، با فضیلت‌تر از نماز است و تسبیح در رکوع و سجود بهتر از قرائت و همچنین تشهد اخیر، بهتر از ذکر است.

گاهی بعضی از مردم به دلیل حضور قلب، آرامش درونی و قدرتی که در انجام عمل مفضول دارند، بیشتر از این عمل مفضول بهره‌ایمانی به دست می‌آورند، همانند کسی که این شور و نشاط ایمانی را در ذکر، نه در قرائت به دست می‌آورد، در نتیجه عمل مفضولی که آن را به صورت کامل انجام داده برای او از عملی که ناقص انجام می‌دهد، هر چند در نوع خود بهتر است، برتر و با فضیلت‌تر است. یا اینکه شخصی از انجام عمل افضل‌تر عاجز است پس نسبت به حال او آن عملی با فضیلت‌تر است که توان انجامش را دارد.^{۲۴}

اما این سخن که آیا اسبابی که موجب تقویت ایمان می‌شوند ترتیب خاصی دارند یعنی با زهد شروع می‌شود یا با علم و یا با عبادت یا اینکه باید بین این امور جمع‌بندی بر حسب توان صورت بگیرد، می‌توان گفت ناگزیر شخص باید

(۲۴) مجموع الفتاوی ۶۲/۲۳-۶۳.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

قدری از ایمان واجب، عبادت واجب و زهدی که واجب است را داشته باشد و پس از این است که مردم در عرصه ایمان متفاوتند، همچنان که در باب شعبه‌های ایمان دارای درجاتی هستند، با این وجود از هر انسانی آنچه که در توان دارد و برایش ممکن است را باید خواست و مردم در این باب دارای درجاتی هستند:

گروهی کسب علم برایشان آسان‌تر از زهد است و گروهی برعکس، گروهی هم عبادت از هر دوی این امور برایشان آسان‌تر است، در نتیجه هر شخص بنابر توان خودش بازخواست می‌شود و خداوند فرموده است: {فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ} پس برای این شخص، برترین اعمال آن عملی است که برایش سودمندتر است و بدون در نظر گرفتن حال و احوالش از او خواسته نمی‌شود تا آن عملی که مطلقاً افضل است را انجام دهد، همانند کسی که در قیام اللیل، خواندن قرآن و تدبر در آن برایش مفیدتر از نماز است، چون خواندن نماز برایش سخت است و شور و نشاط ایمانی را از آن به دست نمی‌آورد. یا همین مثال در مورد کسی که از ذکر، بیشتر از خواندن قرآن بهره‌مند می‌شود

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

صادق است. پس هر عملی که شخص از آن بهره‌ایمانی بیشتری می‌برد و آن را خالصانه‌تر انجام می‌دهد نسبت به او با فضیلت‌تر از آن عملی است که برای او سخت است و یا آن را به درستی انجام نمی‌دهد و با انجام آن منافع دیگر عمل را از دست می‌دهد.^{۲۵}

خلاصه روش امام ابن تیمیه رحمه الله در این باب:

۱- خطاب به کسی که در منصب راهنمایی و ارشاد مردم هستند:
بحث و مراجعه در زمینه فضائل اعمال نیازمند دو فاکتور اساسی و مهم است؛ علم و معرفت کافی به فضائل اعمال و درجات و مراتب آن و دومی شناخت و فهمی صحیح از احوالات درونی زهاد و عابدان تا اینکه مبدا آنان را از آن عمل مفضولی که انجام می‌دهند، اشتباهی به عملی فاضل راهنمایی کند و آنان توان انجام آن را نداشته باشند یا اینکه در نیمه راه دست از آن بکشند.

(۲۵) مجموع الفتاوی ۶۵۱/۷-۶۵۲.

روانکاوای ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

۲- همچنین خطاب به افرادی که بنابر فضیلت اعمال مشغول عبادت می‌شوند:

آنچه حائز اهمیت است انجام اعمال خیر در حد توان است.

اگر اعمال فراوانی برای تو پیش آمد، عملی را مقدم بشمار که رضایت‌مندی خداوند را بیشتر جلب می‌کند و تو نیز بر انجام آن تواناتری، هر چند آن عمل مفضول باشد زیرا گاهی در عمل مفضول و مداومت بر آن چنان لذت و آرامش ایمانی خواهی یافت که منجر به رسیدنت به درجه تقوا و دوری از گناهان می‌شود که در اعمال فاضل دیگر بنابر حال تو به آن دست نمی‌یابی.^{۲۶}

در پایان به این سخن ابن تیمیه رحمه الله اشاره می‌کنم که می‌گوید:

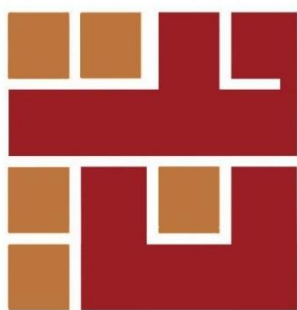
(۲۶) مجموع الفتاوی ۶۵۱/۷ با اختصار و کمی تصرف.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال براساس شخصیت انسان‌ها |

«نمی‌توان در نوشته‌ای آنچه از عبادت برای شخصی بهتر است را بیان کرد بلکه برای رسیدن به چنین مهمی باید از جانب الله هدایتی نازل گردد تا بنده به آنچه برای او مناسب است رهنمود شود».^{۲۷}

(۲۷) مجموع الفتاوی ۳۰۹/۲۲.

روانکاوی ابن تیمیه در بررسی مراتب اعمال بر اساس شخصیت انسان‌ها |

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies